

25 OCAK DEVRİMCİ GÜÇLERİNİN 10 YILI: HEBA EDİLEN FIRSATLAR VE İSTİFADE EDİLEN TECRÜBELER

ANALİZ

MOHAMMAD AFFAN

25 OCAK 2020

الشرق
للأبحاث الاستراتيجية

AL SHARQ
STRATEGIC
RESEARCH

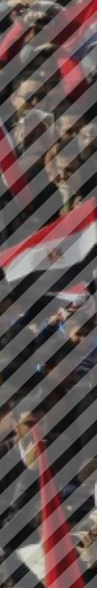
(Bu metin Arapça orijinal versiyonundan tercüme edilmiştir.)

[Bu makale, Kanada Stratejik Araştırmalar ve Kalkınma Enstitüsü, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM) ve Mısır-Amerika Diyalog Merkezi'nin 23-24 Ocak 2020 tarihinde ortaklaşa düzenlediği "Ocak Devriminin 10 yılı: Engeller ve Yeni Ufuklar" başlıklı kongrede yapılan bir sunumdan derlenmiştir.]

İÇİNDEKİLER

ÖZET	4
GİRİŞ	4
MISIRLI DEMOKRATİK GÜÇLERİN GEÇİŞ SÜRECİNDEKİ YETERSİZLİKLERİ: (OCAK 2011-HAZİRAN 2013)	5
MISIRLI DEMOKRATİK GÜÇLERİN 'TİH SAHRASI' SÜRECİNE GİRİŞİ	10
TEMMUZ 2013 REJİMİNE KARŞIT GÜÇLER	10
DARBE REJİMİNİ TANIYAN OCAK DEVRİMİ GÜÇLERİ	14
SONUÇ	17
REFERANSLAR	18
YAZAR HAKKINDA	21
AL SHARQ STRATEJİK DÜŞÜNCE KURULUŞU HAKKINDA	21

Özet: Mısır'daki 25 Ocak Devrimi'ne bağlı gruplar, devrimin üzerinden geçen 10 yılda özellikle geçiş sürecinde olmak üzere birçok kez Mısır'da demokratik bir rejim kurma fırsatını heba etti. Bunun sebebi söz konusu grupların geçiş sürecini idare etmekteki anlaşmazlıkları, anayasa hazırlanırken birbirlerine karşı verdikleri ideolojik mücadeleler ve bazılarının gerek darbe öncesi gerekse darbe sonrası mevcut devlet müesseseleriyle iş tutmalarıydı. Bunun bir sebebi de bu grupların Temmuz 2013 rejimine (Sisi rejimi ç.n.) karşı farklı tavırlar takınmaları ve “devrimin kazanımlarını koruma stratejisi” izlemeleriydi. Bu stratejiyi, “rejim oyunu” ya da “seçim oyunu” olarak tanımlayabiliriz.

Giriş

On yıl önce Mısır'da patlak veren devrim sadece Mübarek rejimi açısından değil, ülkedeki muhalif siyasi güçler açısından da sürpriz bir gelişmeydi. Ocak Devrimi tam bir halk hareketi olarak ortaya çıkmıştı. Siyasi parti ve hareketlerin, Asef Bayat'ın “Toplumsal olmayan bir hareket” olarak nitelediği Tahrir Meydanı'ndaki kalabalığa etkisi sınırlı olmuştu. Bayat, devrim hareketini şöyle açıklıyordu; “Toplumsal olmayan etmenlerin; birleşik bir ideoloji, organizasyon ve liderlikten yoksun toplumsal hareketi. Ancak bu harekete katılanlar yine de tek bir hedefin arkasında saf tutmuştur: Toplumsal değişim.”¹

Ocak Devrimi'ne katılma çağrılarına olumlu karşılık vererek devrime katılan siyasi güçleri ikiye ayırabiliriz: 1-Parti ve Partimsi güçler, 2-Devrimci gençlik hareketleri. Birinci kısım çoğunluğu yasaklı, dondurulmuş ya da yer altına çekilmiş siyasi parti ve örgütlerden oluşuyordu. Bunların arasında Müslüman Kardeşler Hareketi, Kifaya Hareketi, Devrimci Sosyalistler, Kerame Partisi, el-Ğad Partisi, el-Vasat Partisi, el-Amel Partisi ve Mısır Sosyalist Partisi gibi örgütler vardı. Demokratik Cephe Partisi hariç resmi partilerin büyük çoğunluğu ise (bazıları devrim hareketinin 18 günlük süreci içinde Vefd ve Tecemmu' partileri gibi meydanı destekleyen bildirimler yayımlayarak tavır değiştirirse de) başlangıçta çağrışı reddetmişti.² Gençlik hareketlerinin oluşturduğu ikinci siyasi grubun en öne çıkan örgütleri ise 6 Nisan Gençlik Hareketi, Adalet ve Özgürlük İçin Gençlik Hareketi ve Muhammed el-Baradei'nin kampanyasını destekleyen gençlik kampanyasıydı. Bu kampanya aynı zamanda Müslüman Kardeşler, Devrimci Sosyalistler ve Demokratik Cephe Partisi gençleri ile Tahrir Meydanı direnişinin ilk günlerinde bir gençlik koalisyonu oluşturulması çalışmalarına katılmıştı.³

Hüsnü Mübarek'in devrilmesinden sonra söz konusu parti ve hareketler, “Devrimci Güçler” olarak nitelenmeye başlandı. Geçiş sürecinde bunlara bazı siyasi parti ve hareketlerin yanı sıra, Başkanlık seçimleri kampanyaları da katıldı. Bunlardan bazıları daha önce bağlı oldukları yapılardan ayrılırken bazıları da devrimin ilham verdiği binlerce yeni siyasetçi ve aktivisti

kendi saflarına çekmeye çabaladılar. Bu yeni partilerin öne çıkanları Özgür Mısırlılar Partisi, Demokratik Toplumcu Mısır Partisi, Sosyalist Halk Koalisyonu Partisi, el-Dustur Partisi ile Özgürlük ve Adalet Partisi ve Kalkınma ve Bina Partisi gibi İslamcı partilerdi.⁴ Başkanlık seçimi kampanyaları ise seçimlerde aday olan bazı kişiler tarafından organize edildi. Seçimlerin birinci tur sonuçları çerçevesinde bunlardan öne çıkanlar Muhammed Mursi, Hamdin Sabbahi ve Abdulmunim Ebu'l Futuh oldu. Bu kampanyaların bazıları Ebu'l Futuh tarafından kurulan Güçlü Mısır Partisi ve Hamdin Sabbahi tarafından kurulan Halk Kanadı Hareketi gibi siyasi parti ve hareketlerce sürdürüldü.

Genel olarak söylemek gerekirse, yukarıda bahsettiğimiz bu geniş yelpazeyi ya da siyasi parti ve hareketlerin oluşturduğu karışımı, “Mısır Demokratik Güçleri” ya da “Ocak Devrimi Güçleri” olarak niteleyebiliriz. Bu güçlerin ortak bir koordinasyon ya da kapsayıcı bir temsiliyet platformu kurmakta başarısız olması “Devrimci Güçler” kavramının kullanılmasını zorunlu kıldı. Bu durum, çalışmamızın söz konusu siyasi oluşumların son 10 yıldaki yöntem ve hareket tarzının araştırılmasında öne çıkan temel soruları cevaplamasını zorlaştırmıştır. Bu sorular, “Devrimci güçler, Mısır’da demokratik dönüşüm için kendilerine destek sağlayan, ortaya çıkmış siyasi şartları nasıl kullandı? Ve “Devrimci Güçler neden önlerine çıkan bu fırsatı değerlendirmeyi başaramadı?” sorularıdır. Bu çalışma, söz konusu soruları cevaplama noktasında demokratik değişim ve çatışmacı siyaset (Contentious Politics) kavramından istifade edecektir.

Mısırlı Demokratik Güçlerin Geçiş Sürecindeki Yetersizlikleri: (Ocak 2011-Haziran 2013)

25 Ocak devrimi, Mısır’daki yönetimin yapısını ve siyasi oyunun kurallarını değiştirerek toplum-devlet ilişkisini yeniden tanımlamak için tarihi bir fırsattı. Ülkedeki geniş çaplı halk hareketliliği ve siyasi hareketlerin, rejimin yıkılması yönündeki taleplerin arkasında durmasıyla güç dengesinin değişmesi, en önemlisi silahlı kuvvetler ve güvenlik birimleri olan⁵ kurumlardan oluşan Mısır rejiminin önünde sokağın talebini kabul etmek ve Cumhurbaşkanı görevi bırakması için baskı yapmaktan başka bir yol bırakmadı. Rejim, bir yandan Cumhurbaşkanı ve kurmaylarını mahkemeye çıkarırken, bir yandan da parlamento, yerel meclisler ve hâkim partiyi feshe zorladı. Bunlardan daha önemlisi ise çoğulcu bir rejimi kabul edeceğini gösterdi. Ancak bütün bunlar, hâkim rejim müesseselerinin siyasi rejim üzerindeki hegemonyasından vazgeçeceği anlamına gelmiyordu.

Bu fırsat, derin devletin iki buçuk yıl gibi kısa bir süre içinde, devrimi ve devrimin taleplerini kuşatmasıyla birlikte elden kaçtı. Derin devlet akabinde bir askeri darbeyle topluma, partilere ve siyasal düzene eskisinden daha vahşi bir hegemonya kurdu. Bu noktada sorulması gereken soru Mısırlı devrimci güçlerin bu fırsatı nasıl kaçırdığıdır.

Birincisi: Geçiş Süreci İdaresinde Demokratik Güçlerin Temsil Edilmemesi

Demokratik dönüşüm usullerine göre geçiş süreci, mevcut rejim yapısının nasıl değiştirileceği konusu üzerinde durur. Eğer bu değişim bir halk intifadası sebebiyle gerçekleşiyorsa değişime sivil toplum öncülük etmelidir. Genel olarak bu durumlarda geçiş süreci, devrimci güçleri temsil eden sivil bir hükümet tarafından idare edilir. Buna karşılık değişim mevcut rejim içerisindeki güç merkezleri tarafından yapılıyorsa, rejim ya da rejimin bir kanadı geçiş sürecini idare etmek için gerekli siyasi meşruiyete ve hegemonik güce sahiptir. Sonuçta demokratik gücün akıbeti, söz konusu kanadın gerçekten demokrasiyi destekleyip desteklememesine bağlıdır.⁶

Mısır örneğinde ise geçiş süreci şüphesiz halk intifadasının bir sonucuydu. Dolayısıyla örneğin Tunus tecrübesinde olduğu gibi; süreci devrimi temsil eden siyasi güçlerin idare etmesi ya da en azından bu idareye ortak olması beklenirdi. Tunus'ta devrimci güçler daha sürecin başından itibaren siyasi reformu, devrimin hedeflerini ve demokratik değişimi gerçekleştirmek için yeni yönetimin yapısında güçlü bir şekilde var olmuştu. Tunuslu devrimci güçler, kendilerini devrimin meşru temsilcileri olarak takdim edip, görevlerinin sadece "Kurucu Meclis" seçimlerine hazırlanmak olmadığını farkında olarak geçici bir parlamento gibi hareket ettiler.⁷ Mısır'da ise bu durum gerçekleşmedi. Geçiş sürecinin başlamasıyla birlikte oluşturulan Devrim Gençliği Koalisyonu ya da "Devrim Meclisi" gibi oluşumlar, halk tarafından yeterli derecede benimsenmeyince Askeri Meclis'in geçiş sürecini neredeyse tek başına yönlendirmesinin önü açıldı. Devrimi temsil eden güçlerin bu süreçteki rolü ise en iyi ihtimalle istişare ile sınırlı kaldı.

Askeri Meclis'in, geçiş sürecindeki idaresinin manipülatif olduğunu söylemeye gerek yok. Zira Meclis süreç boyunca iktidarı seçilmiş taraflara bırakmama konusunda diretti. Her ne kadar Askeri Meclis, Ocak 2012'deki Halk Meclisi seçimlerinin ardından iktidarı bıraksa da Başkanlık yetkilerini hâlâ elinde tutuyordu. Bununla birlikte, Haziran 2012'de Anayasa Konseyi ile birlikte yaptığı bir girişimle Halk Meclisi'ni yeniden kontrolüne almak istemişti. Bu girişim seçilmiş Cumhurbaşkanı'nın göreve başlamasından kısa bir süre önce yapıldı. Yeni Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra da Askeri Meclis, bu kurumların bağımsızlıklarını yok etmeye ve onları halk denetiminden uzaklaştırmaya çalıştı. Meclis 2013 yılındaki askeri darbeden önce 2012 Anayasası'nda bu kurumlara hegemonya kurdu.

İkincisi: Geçiş Sürecinin Yol Haritasına İlişkin Anlaşmazlıklar

Mısırlı devrimci güçler, geçiş sürecine gerçek bir ortak olma konusundaki başarısızlığıyla yetinmeyerek, geçiş süreci için bir yol haritası üzerinde uzlaşma sağlamakta ve Askeri Meclis'i buna uymaya zorlamakta da başarısız olmuştur. Devrimci güçler, bu süreçte iki kampa ayrıldı. Bir kısmı "önce seçimler" derken, diğer kısım ise "önce anayasa" diyordu. Bu kutuplaşma Mart 2011'deki referandumla başlamıştı.

Önce anayasa yazılmasını savunan kamp, yeni anayasa ve yetki tanımlaması yapılmaksızın siyasi kurumlar inşa etmenin doğru olmadığını öne sürdü. Öncelikle seçimlerin yapılmasını savunan ikinci kamp ise ülkede doğan yönetim boşluğunun doldurulması ve devrim sonrası atılacak adımlara meşruiyet kazandırılması için seçimin getirdiği meşruiyeti gerekli görüyordu. Her iki talep de kendi içinde haklı olmasına ve tartışmalar pratikte neler yapılacağı üzerinde sürmesine rağmen bölünmenin ana sebebi ideolojikti. Laik kesimler genel olarak “önce anayasa” seçeneğini destekliyordu çünkü yapılacak bir seçimde İslamcıların büyük bir zafer kazanacağı herkes tarafından biliniyordu. Laikler, bu sebeple seçimlerin öncelikli olarak yapılması hâlinde seçimlerden zaferle çıkacak İslamcıların, “İslami bir anayasa” yapacağını düşünüyordu. İslamcılar ise “önce anayasa” kampanyasının ülkedeki laik elite halk idaresine vesayet kurma fırsatı vermesinden, parlamentoya bazı vesayetler getirmesinden ve oldu bittiye getirilerek “laik bir anayasa” dayatılmasından korkuyordu.⁸

Mart 2011’de yapılan referandum, öncelikle seçim yapılması seçeneğini destekler bir sonuç vermesine rağmen bu sonuç ihtilafların giderilmesi için yeterli olmadı. Laik güçler, Askeri Meclis’e, İslamcıların yeni Anayasa üzerinde hegemonya kurmasını engellemek için anayasa üstü ilkeler ilan etmesi yönünde baskı kurarak, İslamcıların seçim çoğunlukçuluğunu (Electoral Majoritarianism) kullanmasını engellemeye çalıştı. Anayasa üstü ilkeler (geçmişteki demokratik geçiş tecrübeleri çerçevesinde) fikrinin mücadele hâlindeki tarafları birbirine yakınlaştırma ihtimali olmasına rağmen İslamcılar bunu reddetti (ya da en azından bunun gerçekleşmesi için gönüllü davranmadı) ve bunu referandum zaferlerini gölgede bırakma taktiği olarak nitelediler. Ayrıca Askeri Meclis’in “anayasa üstü ilkeler” kavramını kendi siyasi ve ekonomik çıkarları için kullanacağı yönünde de korkular bulunmaktaydı.⁹ Sonuçta devrimci güçlerin geçiş sürecinin yol haritası etrafında yaşadığı bu bölünmeler sürecin zora düşmesine ve birbirini takip eden krizler yaşanmasına sebep oldu.

Üçüncüsü: Anayasa Yazım Sürecindeki Siyasi Kutuplaşmalar

Devrimci güçlerin geçiş sürecinin yol haritası üzerinde uzlaşa sağlayamaması sorununun üstüne bir de daha tehlikeli olan “anayasa yazımı sürecinde ideolojik kamplaşmalar” sorunu eklenmişti. Taraflar, iki kurucu topluluk içinde “Kurucu Komite” ve anayasa taslağı oluşturulması hususunda ihtilafa düştü. Bu topluluklardan ilki uzun sürmemiş ve İdare Mahkemesi tarafından Nisan 2012’de feshedilmişti. Mahkeme, söz konusu topluluğun kanun dışı olduğuna hükmetmişti. Aynı şekilde Haziran 2012’de kurulan ikinci topluluk da tekrarlanan ihtilaflar ve çekilmelerle benzer sorunlarla yüz yüze kaldı. Kasım ayında liberal ve solcu kanatların temsilcileri ile Mısır’daki üç resmi Kilise temsilcilerinin yanı sıra, İstişare Komitesi’nin 10 üyesinden 8’i, kurucu topluluktan çekilme kararı aldı.¹⁰ Bununla birlikte topluluk, çalışmalarını sürdürmekte ısrar etti. Nihayetinde Aralık 2012’de referandumda hayır oyu kullanma kampanyaları arasında anayasa taslağı sunmayı başardı.¹¹

Anayasa yazım sürecinde her ne kadar siyasi güçler arasında 1971 Anayasası'nın "Yasamanın ana kaynağı İslami ilkelerdir" şeklindeki ikinci maddesi üzerinde geniş bir uzlaşma olsa da bazı sivil temsilciler maddede değişikliğe gidilerek, "İslami ilkeler yasamanın temel kaynaklarından biridir" şekline getirilmesini önerdi. Bazıları da kadın hakları ve dini özgürlükler gibi konularda daha açık maddeler eklenmesini istedi.¹²

İslamcı kanadın temsilcileri (özellikle Selefî kanat) ise buna karşılık daha yoğun dini tonlara sahip ve tartışmalı maddeler önerdi. Örneğin dördüncü madde, Ezher Şeyhliği müessesinin bağımsız bir müessese olması ve şeriatın uygulanmasında müsteşarlık rolü üstlenmesini ön görüyordu. 219'uncu madde ise İslam şeriatına kesin bir teknik tanımlama getiriyordu. Aynı şekilde üçüncü madde kişisel işlerinde ve dini işlerinin düzenlenmesinde Hristiyan ve Yahudilere kendi şeriatlarını uygulama yetkisi veriyordu.¹³

Yukarıda bahsi geçen bu ihtilaflar Mısır'daki siyasi seçkinler arasında çekişmeye sebep olmakla kalmadı, bununla birlikte sert toplumsal kutuplaşmalara, sokak tartışmalarına, medyada herkese açık kavgalara ve siyasi müesseselerin felç olmasına da sebebiyet vermişti. Çatışan taraflar arasında çok sayıda arabuluculuk girişimlerine rağmen kutuplaşmanın önüne geçilemedi ve kutuplaşma hâli Aralık 2012'de anayasanın kabul edilmesinin ardından geri dönülemez bir noktaya ulaştı.

Dördüncüsü: Derin Devletin Demokratik Dönüşüme Yönelik Tehditlerine Karşı Doğru Yaklaşım Göstermedeki Başarısızlıklar

Ocak Devrimi'ni temsil eden güçlerin geçiş süreci idaresinde kendi aralarında ihtilafa düşmesi ve şeriat ile kimlik konularına ilişkin anayasa maddeleri etrafında bölünmeleri, rejimi koruyan kurumlara (ya da derin devlete) Ocak Devrimi'nin zaten özgürlükler ve siyaset alanında sınırlı olan kazanımlarını yok etme fırsatı verdi. Söz konusu kurumlar, sadece devrimi ve onun dinamiklerini baltalamakla kalmayarak, devrimi uluslararası ve bölgesel güçlerin de müdahil olduğu, Mısır Devleti'ne karşı yapılmış bir komplo olarak lanse etti. Bununla birlikte demokrasi fikrini de manipüle etti ya da en azından bu fikrin Mısır şartlarına uymadığı propagandasını yürüttü.

Devrimci güçlerin bir başarısızlığı da demokratik dönüşüm kurumlarına yeterince hâkim olamamaktı. Bu, iki durumda kendisini gösterdi:

- 1- İslamcı olmayan güçlerin, yargının siyasallaştırılmasına ve siyasi çekişmelere girmesine göz yumarak, bu durumu İslamcıların seçimlerde galip gelmesine sebep olan ağırlıklarını dengeleme unsuru olarak kabul etmesi. Bu süreçte Anayasa Mahkemesi ve Yüksek İdare Mahkemesi (en

hafif tabiriyle tartışmalı olarak nitelenen) bazı kararlar aldı. Bu kararlar, geçiş sürecinde gerçek bir tıkanıklığa yol açmıştı. Nisan 2012'de alınan Kurucu Komite'nin feshi, Haziran 2012'deki Halk Meclisi'nin feshi, Temmuz 2013'teki darbe sonrası yönetimi üstlenen Şura Meclisi'nin feshi ve aynı şekilde İkinci Kurucu Meclis'in Temmuz 2013'te feshedilmesi gibi kararlar buna örnek gösterilebilir. İkinci Kurucu Meclis'in, feshedilmesinden 6 ay evvel aslında görevini tamamlamış olması da ilginç bir noktaydı.¹⁴

Bütün bunlara ek olarak, Aralık 2012'deki anayasa uzlaşması sonrası Anayasa Mahkemesi, Nisan 2013'te yapılması kararlaştırılan Temsilciler Meclisi seçimlerini de Şura Meclisi'nin Şubat 2013'te çıkardığı seçim kanununun anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle akamete uğratmıştı. Bunun sonucunda ertesi ay İdare Mahkemesi tarafından Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin seçimlerin yapılması yönündeki kararı iptal edilmiş ve bu iptal Yüksek İdare Mahkemesi'nce Nisan 2013'te onaylanmıştı.¹⁵

Devrimci güçler, bu müdahalelerin bedelini daha sonra ödeyecekti. Bu bedel sadece Mısır halkının seçim sürecine olan güvenlerini kaybetmeleriyle kalmamıştı. Bazı kesimler, seçim sürecinin ciddiyetsiz ve etkisiz olduğunu dile getirirken, özellikle yargının siyasi kararlar almasının siyasi özgürlüklerin kısıtlanmasında, muhaliflerin hedef alınmasında ve yolsuzluk, göstericileri katletme ve insan haklarını ihlal etme suçlarına karışanların aklanmasında kullanılacağını düşünmüştü.

2- İslamcı ve İslamcı olmayan güçler, silahlı kuvvetleri Ocak Devrimi güçlerine karşı koz olarak kullanırken, bir yandan da İslamcılar ordunun dokunulmazlığını ve bağımsızlığını, güvenlik alanındaki hegemonyasını ve ekonomik çıkarlarını korumak için bu durumu seçilmiş kurumlara karşı koz olarak kullanmasına karşı sessiz kalmıştı. Zira Cumhurbaşkanı Mursi, eski generalleri bürokratik devlet mekanizmaları ve yerel yönetimlerde görevlendirmeyi sürdürüyordu.¹⁶

Laik güçler ise sürekli olarak İslamcılar dizginlemeye çalışmaya devam ederek, kendilerine güç kazandırmaya gücü yeten tek kurumun ordu olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden anayasa konusunda uzlaşma sağlanamayınca laik güçlerin çoğu Cumhurbaşkanı'nın istifa etmesini ve erken seçim yapılmasını istiyordu. Akabinde önde gelen laik muhalifler, Mart 2013'ten itibaren orduya Cumhurbaşkanı'nı devirme çağrılarını yaptı. Buna paralel olarak bazı gruplar da Savunma Bakanının görevi devralması için imza toplamaya başlamıştı bile. Daha sonra Ulusal Kurtuluş Cephesi içindeki bazı partilerin, darbe öncesi yapılan protestoların tertip edilmesinde ordu ile iş birliği yaptığı ortaya çıkacaktı.¹⁷

Öyle görülüyor ki her iki taraf da ordunun, aktörlerin elinde tutmak için uğraşacağı bir koz olmadığını anlayamayarak aynı hataya düşmüştü. Zira ordu, her ne kadar geçiş sürecinin en güçlü aktörü olmasa da Mısır'ın esas aktörüydü ve orduyu hoşnut etme stratejisi çoğunlukla değişimin yararına olmamıştı. Tıpkı O' Donnell ve Philippe Schmitter'in dediği gibi, "Silahlı Kuvvetler gibi güvenlik kurumlarının çıkarlarını korumak, genellikle faal aktörlere demokrasi için yeterli bir destek sunmaz."¹⁸

Mısırlı Demokratik Güçlerin 'Tih Sahrası' Sürecine Giriş*

Temmuz 2013-Aralık 2020

Mısırlı devrimci güçler, 2013 yılındaki darbenin ardından henüz çıkamadıkları bir Tih Sahrası sürecine girmiştir. Devrimci güçler ilk aşamada mevcut durumun meşruiyeti etrafında bölünmeler yaşadı. Bir kısım yaşananları devrim sürecine darbe vuran ve diktatörlüğün geri dönmesini sağlayan bir askeri darbe olarak nitelerken, diğer bir kısım ise yaşananların tıpkı Ocak Devrimi gibi halk öncülüğünde yapılmış devrimi demokratik bir darbeye yeniden doğru yola sokma hamlesi olarak gördü. Temmuz 2013 rejiminin şiddetle şekillenen doğası, ikinci kısmı kısa sürede haksız çıkarmasına rağmen Eva Wegner'in tarif ettiği üzere devrimci güçlerin stratejisi ikiye ayrıldı; rejim oyunu ve seçim oyunu. Birinci durumda, Müslüman Kardeşler ve onu destekleyenler rejime meydan okuma ve meşruiyet imkânı tanımama yoluna giderken, ikinci durumda esasında laik olan diğer siyasi güçler, mevcut imkânları kullanarak siyasi varlığını seçimlere katılma yoluyla korumayı ve böylelikle kitlesel gücünü arttırmayı ve yönetimde sınırlı da olsa bir yer edinmeyi düşündü.¹⁹ Devrimci güçler arasındaki bu bölünme, söz konusu güçlerin halk tabanında ve kurumsal gücünde büyük bir zayıflamaya neden olurken, demokrasi davasını savunma noktasındaki etkisini de engellemiş oldu.

Temmuz 2013 Rejimine Karşıt Güçler

3 Temmuz 2013'te gerçekleşen askeri darbeye karşıt olan ve yeni rejimin meşruiyetini reddeden güçler Müslüman Kardeşler ve hareketin siyasi partisi Özgürlük ve Adalet Partisi ile Meşruiyeti Korumak İçin Ulusal Koalisyon adlı koalisyonu meydana getiren diğer İslamcı gruplardan oluştu. Bunların en önemlileri, el-Vasat Partisi, Bina ve Kalkınma Partisi, el-Vatan Partisi ve bazı bağımsız siyasetçi ve aktivistlerdi.²⁰ Mısır dışında ise darbe karşıtı çeşitli girişim ve koalisyonlar vücuda getirildi. Bunların öne çıkanları ise Dünya Mısırlılar Koalisyonu ve Mısır Devrim Meclisi gibi oluşumlardı.²¹

Bu oluşumların darbe karşıtı faal tutumu, kalabalık protesto düzenleme gücü ve gerek ülke içinde gerekse yurtdışındaki konsolosluklar önünde düzenlediği eylemlerin yanı sıra, sosyal medya ve hükümetler ile uluslararası kurumlar nezdinde yürüttüğü güçlü kamu diplomasisi önemli olsa da bu faaliyetler çeşitli sebeplerden dolayı giderek küçüldü.

*Yazar burada Mısırlı demokratik güçlerin tıpkı Hz. Musa'ya itaatsizlik eden İsrail oğullarının Tih Sahrası'nda yolunu şaşırması halde yıllarca kalmasına benzer bir sürece girdiğine işaret ediyor. (ç.n.)

1- Stratejik Sorular Etrafındaki Bölünmüşlük

Söz konusu grupların iç ihtilafları ve yapısal sorunları, fiili güçlerinin ve etkilerinin küçük olmasının temel sebebiydi. Örneğin; 2014 yılı sonunda el-Vasat ve el-Vatan partileri ile el-İstiklal ve Selefî Cephe gibi hareketler, Meşruiyeti Desteklemek İçin Ulusal Koalisyon'dan çekildiğini ilan etti.²² Bu çatlaklar (kısmen de olsa) özellikle şu iki meseleyle ilgili olarak darbe karşıtı güçlerin izlemesi gereken strateji çerçevesinde açıklanabilir.

Birinci mesele, söz konusu siyasi oluşumların planının ne olduğuyla ilgiliydi. Bu güçler, Dr. Muhammed Mursi'nin görev süresini tamamlaması için mi meşruiyeti destekliyordu (ki bu Müslüman Kardeşler'in ısrarla istediği şeydi). Yoksa bu oluşumlar, darbenin attığı Cumhurbaşkanı azletme ve anayasayı askıya alma adımlarına karşı durma pahasına demokrasiyi korumak için mi meşruiyeti destekliyordu? Zamanla ilk talebin imkânsızlığı ortaya çıkınca bazı güçler koalisyondan çekilmeye başladı. Bunlardan biri olan el-Vatan Partisi, koalisyondan çekilmesinin nedenini mevcut siyasi tıkanıklığı aşmak ve demokrasinin önünü açmakla açıklıyordu.²³

İkinci ve daha önemli olan mesele ise şiddet sorusuydu. Zira yeni rejimin Rabia ve Nahda meydanlarında uyguladığı ve bunu takip eden protestolarda da sürdürdüğü şiddet, Müslüman Kardeşler Hareketi içinde muhtemel radikal dönüşümlerin tetikleyicisi olmuştu. Hareket, (on yıllardır ilk kez) darbenin birinci yıldönümü olan Ağustos 2014 için belirlediği plan kapsamında şiddet eğilimleri gösteriyordu. Bu plan üç aşamadan oluşuyordu; kışkırtma-karışıklık, rejimin başarısızlığı ve sonuç. Bu planın etkisiyle "Çeşitli Çalışmalar Komiteleri" adıyla bilinen oluşumların ortaya çıkmasına sebep oldu. Bu oluşumlar, özellikle Rabia ve Nahda meydanlarının dağıtılmasının yıldönümü olan Ağustos 2014'ten 25 Ocak Devrimi'nin dördüncü yıldönümü olan Ocak 2015'e kadarki süreçte protestocuları koruma amacını aşan ve altyapıyı hedef almaya, hatta intikam suikastlarına kadar uzanan eylemlere imza atmıştı.²⁴

Bu strateji her ne kadar belli bir taban bulsa da somut bir siyasi etki meydana getirmekten uzak kalmıştır. Bir taraftan rejimi darbe sonrası yaptığı siyasi icraatlardan kısmen bile olsa geri adım attıramazken, diğer taraftan rejime şiddeti görülmemiş seviyelere çıkarma bahanesi vermişti. Bu da Meşruiyeti Destekleme Koalisyonu ve hatta (Koalisyon'un ana gücü olan) Müslüman Kardeşler içindeki ihtilafların artmasına sebep olmuştu. Bütün bunlar ise 2015 yılı ortalarında hareket içinde keskin bölünmelere sebep olarak, darbe karşıtı hareketliliğin durma noktasına gelmesi sonucunu verdi.

2- Muhalefetin Protesto Organize Etme Gücünün Gerilemesi

Darbe sonrası, (başını Müslüman Kardeşler'in çektiği) karşıt siyasi güçler, bilerek ya da bilmeyerek tek bir strateji benimsemiştir. Bu strateji, 25 Ocak Devrimi'ne benzer bir şekilde Tahrir Meydanı

eylemleriyle rejimi yıkmak ya da en azından geri adım atmaya zorlamaktı. Bu sebeple devrimci hareket için eylem grupları oluşturuldu ve bu gruplar, Temmuz 2013'ten 2015 yılı ortalarına kadar faaliyetlerini sürdürdü. 2015 yılı ortalarından itibaren ise bu faaliyetlerin yoğunluğu giderek azalmaya başladı ve neredeyse sona erdi.

O dönemden beri çeşitli münasebetlerle protesto çağrıları yapılmasına rağmen bu çağrılar 3 husus hariç kalabalık bir eylemsellik oluşturamadı. Söz konusu 3 husus, 2016-2017 yıllarında Tiran ve Sanafir adalarının Suudi Arabistan'a bırakılması,²⁵ işadını Muhammed Ali tarafından 2019 yılının Eylül ayında yolsuzluk ve ordunun kötü ekonomi yönetimine karşı başlatılan kampanya²⁶ ve Eylül 2020'de yine Muhammed Ali tarafından yapılan benzeri girişimdi. Ekonomik krizden ve yasadışı binaların yıkılması kararından etkilenen geniş halk kitleleri, bu çağrılara cevap verip meydanlara inmişti.²⁷

Yukarıda bahsi geçen 3 mesele etrafında gelişen protestoların tamamına genel olarak devrimci güçler, özelde ise Müslüman Kardeşler resmi ve gayriresmi seviyelerde çok düşük bir katılım gösterebildi.²⁸ Ancak bu eylemlerin hiçbiri Temmuz 2013 rejimine kuvvetli bir baskı unsuru oluşturamadı. Rejim, çeşitli kozlar kullanarak bu eylemlerin tamamının etkisini sınırlandırdı. Rejimin kullandığı kozlar arasında, binlerce protestocunun yaralanmasına ya da ölümüne sebep olan güç kullanımı, protestocularla açık çatışma, Şubat 2013'te bir gösteri kanunu çıkararak, bu kanunu muhalifleri hapsedilmeye doldurmak için kullanmak, Müslüman Kardeşler Hareketi ve partisini yasaklamak ve hareketin yapısını çökertmek gibi adımlar vardı. Bunlar, ortaya çıkan bütün halk hareketlerine karşı vurucu bir güç teşkil etmiş ve sonuçta binlerce siyasetçi ve aktivist, tutuklanma ya da öldürülme korkusuyla yurtdışına kaçınca muhalefetin eylemsellik gücü iyice azalmış oldu.²⁹

3- Yurtdışındaki Muhalefetin Güç ve Tecrübesinin Sınırlılığı

Mısırlı devrimci güçlerin yurtdışındaki faaliyetleri darbeden hemen sonra başladı. Daha önce işaret ettiğimiz gibi Kasım 2013'te ilan edilen Dünya Mısırlılar Koalisyonu, aynı yılın Temmuz ayında kurulan Yurtdışı Mısırlılar Demokrasiyi Destekleme Koalisyonu ve Ağustos 2014'te kurulan Mısır Devrim Meclisi gibi girişimler yapıldı.³⁰ Bunun yanı sıra, Müslüman Kardeşler de yurtdışındaki faaliyetlerini iki kurum üzerinden aktifleştirdi. Bunlar Londra Ofisi olarak bilinen ve zaten sürgünde yaşayan Müslüman Kardeşler üyelerini organize etmek için daha önce de var olan Yurtdışı Mısırlılar Bağlantısı ve 2013 darbesinden hemen sonra ülkeyi terk eden Müslüman Kardeşler liderleri tarafından kurulan Krizi İdare Komitesi'ydi.³¹ Ayrıca yurtdışındaki Mısır muhalefetini tek çatı altında toplama hedefiyle 2017 yılında kurulan Mısır Ulusal Cephesi gibi çatı oluşumlar da kurulmuştu.³²

Bütün bu oluşum ve girişimler, çeşitli faaliyetlerle 3 Temmuz rejimine baskı yapmak amacıyla çalıştı. Bu kapsamda, devrimin ya da darbenin yıldönülerinde çeşitli ülkelerde protesto eylemleri ve Mısır Cumhurbaşkanı'nın yurtdışı ziyaretleri esnasındaki protestolar gibi faaliyetler gerçekleştirildi. Söz konusu kurumlar aynı zamanda darbe rejiminin politikalarına karşıt halk hareketlerini destekleyen bildiriler yayımladı. Yurtdışı girişimleri, darbe rejiminin ihlallerini dünyaya göstermek için de uluslararası kurumlar ve Batılı hükümetler ile görüşmeler gerçekleştirerek Mısır'daki demokrasi davasına desteklerini toplamaya çalıştı.³³

Darbenin üzerinden geçen yaklaşık 7 yılda bu faaliyet ve girişimlerin bazı kusurları ve etkilerinin sınırlılığı görülmüştür. Bu kusurlardan biri söz konusu girişimlerin liderleri arasındaki bölünme ve güvensizlikti. Bu girişimlerin Mısır içindeki taban ve partilerle iletişimin kopukluğu da etkisinin sınırlı olmasına neden olan etmenlerdendi. Bununla birlikte, Mısır'dan kaçmak zorunda kalan aktivist ve siyasetçilerin çoğunluğu yaşam mücadelesiyle uğraştıkları ve gittikleri yerlerde yaşam istikrarını sağlamaya çalıştıkları için etkisiz kalmışlardı. Mısır rejiminin yurtdışına kaçan muhalifleri ailelerini tutuklamakla tehdit etmesi de bu etkisizliğin bir sebebiydi. Sonuçta Mısır rejimi (Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve İsrail gibi) bölgesel destekçilerinin de yardımıyla kendisini birçok Batı başkenti açısından güvenlik ve ticaret alanlarında önemli bir müttefik hâline getirmişti. Ayrıca rejim, söz konusu ülkelerdeki karar alıcılar nezdinde lobi şirketleri aracılığıyla etkili çalışmalar da gerçekleştirmişti.

Özetle yurtdışındaki Mısır muhalefetinin el-Şark, Mukemmilin ve el-Vatan gibi uydu aracılığıyla yayın yapan kanallar vasıtasıyla rejime karşı medya bombardımanından başka kullanacağı bir koz kalmamıştı. Bu kanallar da güvenilirlik ve tutarlılık açısından eleştirilere muhatap oluyordu. Buna rağmen bu kanalların önemli bir takipçi kitlesi bulunuyordu.³⁴ Yurtdışındaki Mısır muhalefeti, sosyal medya üzerinden de "Batıl" kampanyası gibi çeşitli kampanyalarla rejime karşıt faaliyetlerini sürdürmeye çalıştı.³⁵ Muhalefetin üzerinde kısmen faal olarak çalıştığı bir diğer dosya da uluslararası hukuk kurumlarıyla ortaklaşa gerçekleştirilen hukuk çalışmalarıydı. Bu çalışmalarla rejim ihlalleri ispatlanmaya çalışıldı. Bu kapsamda, 2019 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Meclisi tarafından yayımlanan ve Mısır'daki insani durumu kınayan rapor, öne çıkmıştır. 372 sayfalık raporda, tutukluların durumuna ilişkin tavsiyelerin yanı sıra, gözaltı şartları, yargı icraatları, siyasi özgürlükler ve basın özgürlüğü gibi konulara değinilmiştir.³⁶ Hukuk alanında ayrıca, işkence suçlarına karışmış Mısırlı yetkililer hakkında açılan davalar da yer aldı. Mısırlı muhaliflerden Muhammed Sultan, Haziran 2020'de ABD'deki bir mahkemede Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah es-Sisi, eski Başbakan Hazım el-Biblavi, İstihbarat Başkanı Abbas Kamil ve İçişleri Bakanlığında bazı yetkililer hakkında işkence suçlarına karıştıklarına ilişkin bir dava açtı.³⁷

Bütün bunlar üst üste konulduğunda, rejimin meşruiyetini düşürme stratejisi yürüten yurtdışı Mısır muhalefetinin, siyasi planlar etrafında yaşadığı bölünmeler yüzünden başarısız olduğu, buna karşılık rejimin ise şiddet seviyesini arttırarak halk hareketliliğini etkisiz hâle getirmekte başarılı olduğunu görüyoruz. Ayrıca yurtdışı muhalefetinin, bölgesel güçlerden destek alan ve hızla ilişkilerini normalleştirerek darbe sonrasındaki yalnızlığını bitiren rejime karşı hukuk platformları, medya ve siyasi ilişki gibi imkânları yeterince kullanamadığını söyleyebiliriz.

Darbe Rejimini Taniyan Ocak Devrimi Güçleri

Ocak Devrimi'ne bağlı İslamcı olmayan güçlerin büyük çoğunluğu, Mısır'daki geçiş dönemi boyunca ve özellikle 2012 yılındaki Anayasa sürecinde İslamcılara karşı sert bir tutum takındı. Bu güçler, Müslüman Kardeşler'i yönetimden düşürmek için açıkça Mübarek rejiminden sayılan güçler ve derin devlet kurumlarıyla birlikte çalışmaya başladı. İslamcı olmayan güçler tarafından oluşturulan Ulusal Kurtuluş Cephesi'nde Mursi'ye karşı seçimlerde aday olan Anayasa Partisi kurucusu Muhammed Baradei, Kongre Partisi kurucusu Amr Musa, Halk Hareketi kurucusu Hamdin Sabbahi ve el-Vefd Partisi, Özgür Mısırlılar Partisi, Mısır Demokratik Toplum Partisi ile 6 Nisan Hareketi gibi siyasi parti ve hareketler bulunuyordu.³⁸

Darbe sonrası bu güçler, darbe rejiminin demokratik kanadı olarak anılmaya ve 3 Temmuz darbesinin 25 Ocak Devrimi sürecini rayına oturttuğunu iddia etmeye başladı. Muhammed Baradei, Cumhurbaşkanı Yardımcısı olurken söz konusu partilerin sembol isimlerinden bazıları da Hazım el-Biblavi hükümetinde çeşitli görevler aldılar.³⁹ Bu süreç, ordu ve polis güçleri ile Müslüman Kardeşler ve destekçileri arasında kanlı çatışmalara sahne olurken, iki taraf arasında kapanması imkânsız bir yara oluştu.

Ulusal Kurtuluş Cephesi'nden darbe sonrasındaki yönetimde görev alanlar, ilerleyen zamanlarda tedrici olarak siyasi sahneden uzaklaştırılmış ve yerlerine çoğunluğu güvenlik birimlerinin gözetiminde kurulan yeni partilerin elemanları getirilmiştir. Amr Hamzavi ve Mişel Dan, laik partilerin, 3 Temmuz darbesine karşı geliştirdikleri bu tavrı şöyle tarif etmiştir: “(1) Ordu tarafından hayata geçirilen yeni devlet ve iktidar tertiplerine körü körüne destek verdiler. (2) Devlete tam desteğe paralel olmakla birlikte, hükümetin politikalarını eleştirebilmek için bağımsızlıklarını korumaya çalıştılar. (3) Askerin siyaset üzerinde kurduğu hegemonyayı eleştirerek, hükümet politikalarına muhalefet ettiler.”⁴⁰

Buna karşılık, söz konusu partiler (muhalif olanlar dahil) Müslüman Kardeşler'in “rejim oyunu” stratejisine katılmayı da reddetmişti. Darbe rejiminin 25 Ocak Devrimi'nin kazanımlarını hedef aldığı ortaya çıkmasından sonra bile bu partiler “rejimin yıkılması” yönünde bir slogan

yükseltmemiştir. Ancak rejim bu partilerin liderlerinden bazılarını tutuklamalar ve medya teşhiriyle hedef almaya başlayınca karşıt hareketlenmeler başladı. Bütün bunlardan ayrı olarak, laik muhalefet partileri siyasi kazanım elde etmek amacıyla “seçim oyunu” stratejisini benimsemiştir. Ocak Devrimi güçlerinden sayılan laik partiler arasındaki en önemli partilerin süreç içindeki seçimlerde gösterdiği performans aşağıdaki tabloda görülebilir.⁴¹

Parti	Kuruluş Yılı	2011 Seçimleri	2015 Seçimleri	2020 Senato Seçimleri	2020 Temsilciler Meclisi Seçimleri
El-Vefd Partisi	1919	36	35	6	25
El-Kerame Partisi	1996	6	0	Boykot	0
Özgür Mısırlılar Partisi	2011	17	65	Boykot	0
Mısır Demokratik Toplum Partisi	2011	14	4	2	7
Sosyalist Halk Koalisyonu Partisi	2011	7	Boykot	Boykot	0
El-Adl Partisi	2011	1	Boykot	1	2
El-Dustur Partisi	2012	-	Boykot	Boykot	Boykot

Laik partilerin son 10 yıldaki seçim performansı*

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise laik partilerden bazıları (el-Dustur, el-Adl, el-Kerame ve Sosyalist Halk Koalisyonu partileri) 2014 yılındaki seçimde Hamdin Sabbahi’yi destekledi. Ancak Sabbahi, %3 oy alarak hezimet yaşadı.⁴² Bunun üzerine söz konusu partiler, 2018 seçimlerini boykot etme yoluna gitti.⁴³

Ocak Devrimi’ne bağlı İslamcı olmayan partiler, seçimlerde komik sonuçlar almalarına ve kendilerine dönük halk desteği giderek gerilemesine rağmen siyasi rollerini güçlendirmeye ve demokrasi savunusu yapmaya devam ettiler. Partilerin yaptığı en önemli girişimler şunlar oldu;

1- 2015 seçimleri öncesi “Demokratik Sivil Kanat” adı altında bir koalisyon oluşturuldu. Koalisyon içinde el-Kerame, el-Dustur, Sosyalist Halk Koalisyonu, Mısır Demokratik Toplum Partisi gibi partiler vardı ancak koalisyon, bazı üyeleri katılmasına rağmen seçimleri boykot etti.⁴⁴

*Tabloda, laik partilerin son 10 yıldaki seçim performansları gösterilmiştir. Veriler, söz konusu partilerin parlamentoda kazandıkları sandalye sayılarına işaret etmektedir. (ç.n.)

2- Söz konusu partiler, 2015 seçimlerinin ardından parlamentoda ortak bir grup oluşturdu. Mısır Demokratik Toplum Partisi, el-Tecemmu' Partisi ve bağımsızlardan 11 milletvekilinin yer aldığı bu grup, 30/25 grubu olarak anıldı.* Grup, Mısır-Suudi Arabistan arasındaki deniz sınırları anlaşması, sivil hizmet kanunu, genel bütçe, askeri liderlere hukuki dokunulmazlık tanınması ve egemenlik fonu gibi konularda rejime muhalefet gösterdi.⁴⁵ Bunun üzerine grup üyeleri, gerek parlamento içinde disiplin kurulana sevk edilerek, gerekse parlamento dışında medyada hedef gösterilme suretiyle rejim tarafından baskılara maruz kaldı. Sonuçta grup, 2020 seçimlerinde parlamentodaki bütün sandalyelerini kaybetti.⁴⁶

3- Partiler, Aralık 2017'de Demokratik Sivil Kanadın uzantısı olarak "Demokratik Sivil Hareket" adlı yeni bir koalisyon kurdu. Bu koalisyonda 8 siyasi parti ve 140 siyasetçi yer alıyordu.⁴⁷ Koalisyon, başta Cumhurbaşkanı'na 2034 yılına kadar görevde kalma imkânı tanıyan 2019 yılındaki anayasa değişikliği olmak üzere çeşitli konularda rejimle çatışınca liderlerinden bazıları tutuklandı. Bunların arasında Koalisyon Sözcüsü Yahya Hüseyin Abdulhadi de yer alıyordu. Bu koalisyon da 2020 yılındaki Senato ve Temsilciler Meclisi seçimleri öncesi yaşadığı iç bölünmeler yüzünden bir arada kalmayı başaramadı. Koalisyon içindeki el-Adl ve Mısır Demokratik Toplum Partisi gibi partiler, münferit olarak iktidar yanlısı Mustakbel Vatan ve Cumhuriyet Halk Partisi gibi partilerle ortak hareket etmeye başladı. Dolayısıyla bu durum koalisyonun diğer partileri (Sosyalist Halk Koalisyonu, el-Kerame, el-Dustur ve Yaşam ve Hürriyet Partileri) tarafından söz konusu partilerin koalisyondan uzaklaştırılmasına sebep oldu. Sonuçta yaşananlar koalisyonun zayıflaması ve 2020 yılındaki bütün adaylarının başarısız olmasıyla sonuçlandı.⁴⁸

4- Demokratik Sivil Hareket'in dağılmasının ardından daha önce koalisyonun içinde olan bazı partiler, 2020 seçimleri için el-Emel Koalisyonu'nu oluştursa da rejimin güvenlik birimleri, Koalisyon üyelerini 2019 yılında tutukladı. Rejimin tutukladığı üyeler arasında Mısır Demokratik Toplum Partisi Kurucu Vekili Ziyad el-Alimi, el-Dustur Partisi Eski Başkanı Halid Davud, el-Kerame Partisi Siyasi Ofis Üyesi Husam Muennes gibi kurucu üyeler de yer alıyordu. Tutuklanan koalisyon üyeleri terör örgütüne katılmak ve sosyal medya üzerinden kamuoyunu aldatıcı ve yalan haberler yaymak gibi suçlamalara maruz kaldı.⁴⁹

Bütün bunlar, Ocak Devrimi'nin İslamcı olmayan güçlerinin darbe sonrası uyguladığı "seçim oyunu" stratejisinin başarısız olduğunu ortaya koymuştur. Zira bu strateji (arabulucu yardımıyla da olsa) somut netice vermesi için bir siyasi alana ihtiyaç duyuyordu. Öte yandan, bu stratejiyi uygulamaya çalışan parti ve hareketlerin bizatihi kendileri ciddi yapısal sorunlar yaşıyordu. Ayrıca bu güçler (İslamcı güçlerin maruz kaldığı şiddet karşısında takındıkları umursamaz ve hatta

*Buradaki 30/25'ten kasıt söz konusu koalisyonun hem 25 Ocak Devrimi'ne ve hem de 30 Haziran 2013'te Tahrir Meydanı'nda Müslüman Kardeşler ve Mursi'ye karşı yapılan halk hareketine destek veren güçlerden oluşmasıydı. (ç.n.)

işbirlikçi tavır yüzünden) boşa atılmış bir oy deposu hâline getirilen İslamcı tabana hitap etme fırsatını da kaçırmıştı. Halbuki seçimlerde daha iyi bir performans için bu tabanı kullanabilirlerdi.

Yurtdışındaki Mısır muhalefetine durumu da bundan farklı değildi. Mısır'daki demokratik güçler de tıpkı onlar gibi rejimin siyasi ve toplumsal özgürlükleri kısıtlayan tavrına karşı direnç gösteren kurumlarla birlikte yaptıkları çalışmalarla hukuk alanında bazı başarılar kazansa da yeterli olmadı. Üstelik, çalışmalara katılan el-Nedim Hukuk Merkezi ve Mısır Kişisel Haklar Girişimi gibi bazı hukuki kurumlar ile Meda Mısır gibi medya kanalları da rejim tarafından kapatıldı. Demokratik güçlerin yaptığı en önemli çalışmanın ise Mısır-Suudi Arabistan arasındaki deniz sınırları anlaşması kapsamında Tiran ve Sanafir adalarının Suudi Arabistan'a bırakılmasına karşı çıkması ve 2017 yılında bu konuda Yüksek İdare Mahkemesi nezdinde bir girişimde bulunmasıydı. Bu girişime geniş halk kitleleri de destek vermişti.⁵⁰

Sonuç

Bu çalışmada, 25 Ocak Devrimi güçlerinin son 10 yılda seçtiği hareket tarzı ve stratejileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Böylelikle söz konusu güçlerin demokratik dönüşüm sürecindeki kazanımları korumakta neden yetersiz kaldığının ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu noktada sonuç olarak iki noktaya işaret edebiliriz:

Birincisi; 25 Ocak Devrimi güçlerinin hareket tarzları, demokrasiye ne kadar uyumlu oldukları ya da demokratik ilkeler etrafında ne kadar birlik olabildiklerine dair soru işaretleri doğurmuştur. Süreç içindeki bazı gelişmeler, bu güçlerden bazılarını tiranlaştırmış ya da en azından tiranlarla iş birliği yapmaya itmiştir. Ayrıca söz konusu parti ve hareketler, içteki siyasi ve yapısal ihtilafları idare ederken çoğu kez demokratik mekanizmaları bir kenara bırakmıştır. Öyle görülüyor ki bu güçlerden bazıları Ocak Devrimi'ne oyunun kurallarını değiştirmek için değil, oyunda rol almak için katılmıştı. Bu da söz konusu güçlerin öz eleştiri yapmasını ve diğer devrimci güçlerle yeniden güven köprüleri oluşturmak için diyalog başlatmasını zorunlu kılmaktadır.

İkincisi; Mısırlı demokratik güçlerin açık bir strateji ve iç uzlaşından yoksun olması, yaptıkları siyasi girişimlerin etkisinin de sınırlı olmasına sebep olmaya devam edecektir. Bununla birlikte mevcut veriler ışığında söz konusu güçlerin kendi aralarında uzlaşmaya varmasının da zor olduğunu söylemek gerekmektedir. Zira rejimin şiddet mekanizmasının büyüklüğü ve demokratik güçlerin bölünmüşlüğü, uzlaşma imkânlarını büyük oranda azaltmaktadır. Üstelik demokratik güçlerin anayasa çerçevesinde kalma ya da anayasa çerçevesini aşan bir hareket tarzı arasında ihtilal hâlinde olması ve Mısır'da üzerinde uzlaşmış bir siyasi dönüşümün olmaması, kendilerine bir gelecek imkânı verecek fırsatların heba edilmeye devam edeceğini de göstermektedir.

Referanslar

- ¹ Asef Bayat, *Life as Politics: How Ordinary People Change the Middle East* (Stanford, California: Stanford University Press, 2013), 14-15.
- 2- Seyyid Dayfullah, "el-Faslu's sâmin Bi İtibariha Mustalahan Siyasiyyen" fi Abdulkadir Yasin, 25 yaneyir: Mebahis ve Şehadet, el-Merkez el-Arabi Lil Abhas ve'd Dirasetu'l Siyaset, 2013, s. 189-204.
- 3- Salma Shukrallah, "Egypt Revolution Youth Form National Coalition", *Ahram Online*, 9 February 2011, <http://english.ahram.org.eg/~NewsContent/1/64/5257/Egypt/Politics-/Coalition-of-The-Revolution-Youth-assembled.aspx> (accessed 9 January 2021).
- 4- Azmi Beşşara, *Sevre Mısır: el-Cuz'ul Sâni*, el-Merkez el-Arabi Lil Abhas ve Dirasatu'l Siyaset, 2016, s.182-188
- 5- Philippe C. Schmitter, "Democratization and Political Elites", European University Institute online Publications. <http://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/SPS/Profiles/Schmitter/DEMOCRATIZATION-AND-POLITICAL-ELITES.REV.pdf> (accessed 9 January 2021).
- 6- Juan J. Linz and Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe* (Baltimore; London: Johns Hopkins University Press, 1996), 71-72.
- 7- Sami Zemni, "The Extraordinary Politics of the Tunisian Revolution: The Process of Constitution Making", *Mediterranean Politics* 20,1 (2015): 6-7.
- 8- Egypt Referendum Strongly Backs Constitution Changes, *BBC News*, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-12801125> (accessed 13 January 2021).
- 9- Tamir Moustafa, "Drafting Egypt's Constitution: Can a New Legal Framework Revive a Flawed Transition?", *Brookings Doha Centre Publications* (2012): 4-5.
- 10- Muhammed Abdullah, Şukuk fi Cidar Tesisiyye Dustur Mısır, Anadolu Ajansı, 19 Kasım 2012, <https://bit.ly/39t3HWO>
- 11- Gianluca P. Parolin, "Constitutions Against Revolutions: Political Participation in North Africa" in *Continuity and Change Before and After the Uprisings in Tunisia, Egypt and Morocco*, eds. Poala Rivetti and Rosita Di Peri, 39 (New York, Oxon: Routledge, 2016).
- 12- Jason Brownlee, Tarek Masoud, and Andrew Reynolds, *The Arab Spring: Pathways of Repression and Reform* (Oxford: Oxford University Press, 2015), 195.
- 13- Mustapha Kamel Al-Sayyid, "The Divergent Trajectories of Arab Dignity Revolts: Egypt and Tunisia" in *Re-envisioning West Asia: Looking Beyond the Arab Uprisings*, ed. Priya Singh, 188,193 (Delhi: Shipra Publications, 2016).
- 14- el-Mahkemetu'l Dusturiyye fi Mısır takdi bi hal Meclisi'l Şura ve butlan el-Cemiyyeti'l tesisiyye ve kanunel-Tavari', BBCArabic, 2 Kasım 2013, https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2013/06/130602_egypt_constitutional_rulings
- 15- Vakfu'l İntihabat el-Parlamaniyye fi Mısır bi karar min el-Kida el-İdari, BBC Arabic, 6 Mart 2013, https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2013/03/130306_egypt_decree_morsi_elections
- 16- Zeinab Abul-Magd, *Militarizing the Nation: The Army, Business, and Revolution in Egypt* (New York: Columbia University Press, 2017), 210-213.
- 17- Khaled Abou El Fadl, "Failure of a Revolution: The Military, Secular Intelligentsia and Religion in Egypt's Pseudo-Secular State" in *Routledge Handbook of the Arab Spring: Rethinking Democratization*, ed. Larbi Sadiki, 266 (Oxon; New York: Routledge, 2015).
- 18- Guillermo O' Donnell and Philippe Schmitter, *Transitions From Authoritarian Rule: Tentative Conclusions About Uncertain Democracies* (Maryland: The Johns Hopkins University Press, 2013), 62.
- 19- Eva Wegner, *Islamist Opposition in Authoritarian Regimes: The Party of Justice and Development in Morocco* (Syracuse: Syracuse University Press, 2011), xxxi.

- 20- Tehaluf cedid li daim el-Şeria bi Mısır, el-Cezire, 28 Temmuz 2013, <https://web.archive.org/web/20140407072321/http://www.aljazeera.net/news/pages/5ff4fab9-84a9-4e65-bc2b-6c8fe8696047>
- 21- Haritatu'l Mısıriyyin fi'l Haric: el-İntişar ve't tesir, el-Mahad el-Mısri lil Dirasat el-Siyasiyye ve'l İstiratijiyye, 30 Ocak 2015, s.4-7
- 22- Hüseyin Mahmud, Tehaluf Daim el-Şeria, 30 şahrān fi şevāri' "el-Rafd" bi Mısır, Anadolu Ajansı, 30 Aralık 2015, <https://bit.ly/35S3nC3>
- 23- Ramazan Abdullah, me za vera insihab Hizbu'l Vasat min tehalūf el-Şeria, el-Cezire, 31 Ağustos 2014, <https://bit.ly/3nVkDwo>
- 24- Ammar Şeref, Me beyne "el-Tarihiyye" ve'l "cedide": ila eyne tettecih ezmetu'l Kiyade fi Hareketi'l İhvan? (1-2), Misru'l Arabiyye, 27 Eylül 2015, <https://bit.ly/2mCLf21>
- 25- Muzaharat bi Mısır zıd teslim el-Cezireteyn ve'l emen yuik el-Mutazahirin, Araby 21, 16 Temmuz 2017, <https://bit.ly/3sDpCVZ>
- 26- İrtifa aded el-Mutakilin bi ihticacat sebtember fi Mısır ila 2690, el-Araby el-Cedid, 19 Ekim 2019, <https://bit.ly/3poRQrr>
- 27-Cumatu'l Gadab. Katılan ve aşaratu'l mutakilin bi muzaharat Mısır ve'l Muhteccun yasakkitun suvar es-Sisi, el-Cezire, <https://bit.ly/39Jw3ye>
- 28- İtikal aşarat el-Muhteccin ala ittifakiyye Tiran Sanafir bi Mısır, el-Cezire, 16 Haziran 2017, <https://bit.ly/35Vcku7>
- 29- Hüseyin Mahmud, a.g.e
- 30- Haritatu'l Mısıriyyin fi'l Haric: el-İntişar ve't tesir, el-Mahad el-Mısri lil Dirasat el-Siyasiyye ve'l İstiratijiyye, 30 Ocak 2015, s.4-7
- 31- Yasir Fethi, "el-İhvanu'l Muslimun ve sevra yenayir- el-Cuz'ul sâlis" el-Mahad el-Mısri lil Dirasat, Eylül 2019, s.16
- 32- Taha el-İsavi, Şahsiyyat Mısıriyye tedşin Cebhe Vataniyye ve mebadı' lil Ameli'l Muşterik, Araby 21, 3 Temmuz 2017, <https://bit.ly/2NmoaqV>
- 33- Haritatu'l Mısıriyyin fi'l Haric: el-İntişar ve't tesir, el-Mahad el-Mısri lil Dirasat el-Siyasiyye ve'l İstiratijiyye, 30 Ocak 2015, s.4-7
- 34- Taha Hüseyin, me za kaddemet fidaiyyat el-Muaradatu'l Mısıriyye bi'l Haric? Araby 21, <https://bit.ly/3sJtAMD>
- 35- Batıl Facebook sayfası <https://www.facebook.com/batelsegnmasr>
- 36- 372 tavsiyyetun li Mısır fi hukuk el-İnsan: Vakfu'l Tazib ve talik el-İdam, Araby el-Cedid, 15 Kasım 2019, <https://bit.ly/3qvi4To>
- 37- Muhammed Meğaviri, "el-Biblavi" yuğadır sunduk el-nakd... me za an dava "Sultan" zıddahu? Araby 21, Ekim 2020 <https://bit.ly/3qEht1S>
- 38- Cebhetu'l İnkaz el-Vatani, Merkez Malcolm Keer- Karnici el-Şarku'l Avsat, 9 Mart 2013, <https://carnegie-mec.org/2013/09/03/ar-pub-54977>
- 39- Hind Muhtar, "el-Yevm el-Sabi'" yanşur el-kaimetu'l kamile li teşkil hukümet el-Sevra bi riase "Hazım Biblavi"... es-Sisi ve İsa ve Bahaeddin nuvvab li reisi'l vüzera.. istihdas vezara lil Adaleti'l intikaliyye... 3 vezirat lil bia ve'l ilam ve'l sıhha, el-Yevm el-Sabi', 16 Temmuz 2013, <https://bit.ly/3cbRPh1>
- 40-Amr Hamzavi ve Mişel Dan, el-Ahzabu's siyasiyyetu'l ilmaniyye fi Mısır: tenazu' mine eclil huviyye ve'l İstiklal, müessese Karnici li's selami'l devli, Mart 2017, s.30
- 41- A.g.e, 12-13
- Amr Haşim Rabii, intihabat Meclisi'l Şuyuh li am 2020: el-netaic ve tehdidiyat el-devr, Merkez el-İmarat Li's siyaset, 27 Eylül 2020 <https://epc.ae/ar/topic/2020-egyptian-senate-elections-outcomes-and-challenges-to-its-role-in-politics>
- Diğer linkler: <https://bit.ly/3qE8k9o> <https://bit.ly/2XZks8L> <http://gate.ahram.org.eg/News/2543586.aspx> <https://bit.ly/3coQKbG>

- 42- Men hum ensar es-Sisi ve Sabbahi fi'l intihabat el-riasiyye fi Mısır? BBC Arabic, 19 Mayıs 2014, https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2014/05/140519_egypt_election
- 43- Ahzab Mısıriyye tukarrir mukataa intihabat el-riasiyyeti'l mukbile, BBC Arabic, 30 Ocak 2020, <https://www.bbc.com/arabic/middleeast-42872494>
- 44- 7 Egyptian parties join the Democratic Alliance for Civil Forces: Sabbahi, Cairo Post, 23 July 2014, <https://web.archive.org/web/20141213092118/http://www.thecairopost.com/news/119432/news/7-egyptian-parties-join-the-democratic-alliance-for-civil-forces-sabbahi> (accessed 22 January 2021)
- 45- Samar Midhat, keşif hesab tekattul 25-30 esfel el-Kubbe.. raf' rayeti'l isyan fi veçhi "Abdul Al".. ve hade 7 maarik zid el-nuvvab.. ve uhile marrateyn ila lecnetu'l kiyam, el-Dustur, 14 Eylül 2016, <https://www.dostor.org/1174838>
- Abdulaziz el-Faddal, Tekattul "25-30".. kissa tehaluf el-muaradatu'l vahid fi'l parlamen Mısır, Reseef 22, 15 Ağustos 2018, <https://bit.ly/3pbDQLu>
- 46- "Menzu' el-enyab".. parlamen Mısır el-Cedid halin mine'l muarada, el-Hurra, 11 Aralık 2020, <https://arbne.ws/3pkl2cd>
- 47- Egyptian leftist, liberal parties launch new Civil Democratic Movement, Ahram online, 16 December 2017, <https://web.archive.org/web/20180131142359/http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/285401/Egypt/Politics/--Egyptian-leftist,-liberal-parties-launch-new-Civ.aspx> (accessed 22 January 2021).
- 48- Beyan tashih el-mesar.. el-tesis el-sâni li'l hareketi'l medeniyye.. muessisuha: la yumkinuna el-istimrar ma atraf şereket fi kavaim aaddeha el-Emen, Derb, 30 Ağustos 2020, <https://bit.ly/3sPO2vp>
- 49- Mısır: "Tehaluf el-Amel" tehavvelet ila kadiyya "sellaca" li istihdaf el-nuşeta.. irtifa aded el-muhtecizin ile 15 beynahum 6 feteyat, el-Kuds el-Arabi, 14 Temmuz, <https://bit.ly/2YoPmh1>
- 50- El-Hukum bi Mısır "Tiran Sanafir" yufarrih el-Şari' ve yuhric es-Sisi, DW, 16 Ocak 2017, <https://bit.ly/2MeDegz>

YAZAR HAKKINDA

Dr. Mohammad Affan, Al Sharq Academia'nın müdürüdür. Kendisi ayrıca, Al Sharq Strategic Research'ün yönetimini ve kurumun Siyasal İslam programının koordinatörlüğünü üstlenmektedir. Dr. Affan, İngiltere'deki Exeter Üniversitesi Arap ve İslami Çalışmalar Enstitüsü'nde doktorasını tamamlamıştır. Master eğitimini ise Kahire Amerikan Üniversitesi'nde tamamlamıştır. "Vahhabilik ve İhvan: Devlet ve İktidarın Meşruiyeti Etrafındaki Mücadele" adlı Arapça bir kitap yazan Dr. Affan, Kahire Amerikan Üniversitesi Sivil Toplum ve İnsan Hakları alanında yüksek öğrenim diploması, Kahire Arap Araştırmaları Enstitüsü Siyaset Araştırmaları bölümünde araştırma diploması ve Kahire Yüksek İslam Enstitüsü İslami Araştırmalar alanında araştırma diplomasına sahiptir. Dr. Affan'ın ilgi alanları arasında siyasi İslamcı hareketler ve Ortadoğu'da demokratik dönüşüm gibi konular yer almaktadır.

AL SHARQ STRATEJİK DÜŞÜNCE KURULUŞU HAKKINDA

Al Sharq Stratejik Düşünce Kuruluşu, demokratik katılım, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog ve sosyal adalet ideallerini teşvik etmek amacıyla, tarafsız ve titiz bir yaklaşımla araştırma yapmayı üstlenen bir düşünce kuruluşudur.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org